

SEYYİD HÂMİD B. EL-HÂC ABDÜLFETTÂH EL-PALUVÎ VE KİRÂAT İLMİNDEKİ KONUMU SAYYID HAMİD BIN EL-HAJJ ABDULFETTÂH EL-PALUVÎ AND HIS POSITION IN QIRAAH SCIENCE

Geliş Tarihi: 17.12.2020 Kabul Tarihi: 06.08.2021

✉ NİZAMETTİN ÇELİK

DR. ÖĞR. ÜYESİ

FIRAT ÜNİVERSİTESİ

İLÂHİYAT FAKÜLTESİ

orcid.org/0000-0002-3166-3830

nizamettin.celik@firat.edu.tr

ÖZ

Kur'an-ı Kerim'in nüzulünden itibaren Müslümanlar, onun okuyuş keyfiyeti üzerine yoğunlaşmışlardır. İlk dönemden itibaren bu bağlamda eğitim külliyeleri kurulmuştur. Osmanlı döneminde de Kur'an ve aşere-takrîb eğitiminin verildiği kurumlar, dârukkurrâ olarak isimlendirilmekteydi. Bu dârukkurrâlar, Anadolu'nun belli merkezlerinde bulunmaktaydı. Bu merkezlerden biri de Elazığ'ın ilçesi Palu'da kurulmuştur. Osmanlı Dönemi'nde Palu'da aşere-takrîb eğitiminin verildiği dârukkurrânın varlığı, resmî kayıtlarca bilinmektedir. Bu dârukkurrâ, Palu Kalesi'nin Güneybatı yönünde yer alan Zeve Mahallesi'nde inşa edilmiştir. Dârukkurrânın baş müderrisliğine şeyhülkurrâ unvanıyla anılan Seyyid Hâmid b. el Hâc Abdülfettâh el-Paluvî atanmıştır. Seyyid Hâmid, eğitimini Tokat Hâtuniye Mederesesi'nde tamamlamış ve orada kırâat ilminde adından söz ettirecek *Zübetü'l-irfân* adlı ihtisas kitabını kaleme almıştır. Eserini 1173/1759 yılında tamamlayan Hâmid b. Abdülfettâh'ın dârukkurrânın inşası için Palu'ya geldiği bilinmektedir. Altı yılda tamamladığı bilinen dârukkurrâda 1179/1765 yılında fiilen eğitime başlamıştır. Bu dârukkurrâ, Palu'nun sakinlerinden olan Seyyid Mustafa b. Seyyid Abdülbakî tarafından inşa edilmiştir.

Anahtar kelimeler: Kur'an, Kırâat, Dârukkurrâ, Hâmid b. Abdülfettâh, Eğitim, Paluvî.

ABSTRACT

Muslims have focused on the quality of Holy Qur'an qiraah (Qur'an recitation) from the date of divine inspiration started. From the first period, educational complexes were established in this context. In the Ottoman period, the institutions where the Qur'an and ashera-approx education given were named as dârukkurrâ – dârukkurrâ (educational institutions of recitation - educational institutions of recitators). These dârukkurrâ were in certain centers of Anatolia. One of these centers was established in today's Elazığ province, Palu district. It is known by the official records that in the Ottoman Period, higher specialized education in the field of ashera-approx was given institutionally at dârukkurrâ in Palu. This dârukkurrâ was built about Zeve, located in the Southwest of the Palu fortress. Sayyid Hâmid bin al-Hajj Abdülfettâh al-Paluvî, who is known as şeyhülkurrâ (chief of qiraah science) was appointed as the chief professor of this dârukkurrâ. Sayyid Hâmid completed his education in Tokat, Hatuniye Madrasa (university) and wrote his specialization book named *Zübetü'l-irfân* (the essence of wisdom), which will be mentioned in the science of qiraah there. It is known that Hâmid bin Abdülfettâh, who completed his work in 1173/1759, came to Palu for the construction of the dârukkurrâ. He had started education in 1179/1765 at this dârukkurrâ, which is known to be completed in six years. This dârukkurrâ was built by Sayyid Mustafa bin Sayyid Abdülbakî, one of Palu's residents.

Keywords: Quran, Qiraah, Dârukkurrâ, Hâmid bin Abd al-Fattâh, Education, Paluvî.

SAYYID HAMİD BIN EL-HAJJ ABDULFETTÂH EL-PALUVÎ AND HIS POSITION IN QIRAAH SCIENCE

SUMMARY

During the Ottoman period, *dârulqurrâs* (educational institutions of Qur'an qiraah) were found in many parts of Anatolia under different names such as, *muallimhane* (teacher institution), and *mekteb* (school). However, the first structures known as *dârulqurrâ* were the *Fatih dârulqurrâ* in Trabzon and the *Abdullah Pasha* and *Hatuniyye dârulqurrâ* in Tokat. *Hâmid bin Abdulfettâh* completed his education in Tokat *Hatuniye Madrasa* who is the subject of the article, and wrote his specialization book named *Zubdetü'l-İrfân fi Vücûhi'l-Qur'an* (the essence of wisdom in the qiraah of the Qur'an), which will make a name in the field of qiraah (Qur'an recitation). There was not much information about *Sayyid Hâmid's* life after his education period. We were able to reach sufficient information about his scientific life after his education life in Harput sharia (Islamic law) Registries inventory number 38244-V, varak (official letter) 25-26.

The Sultan sent an edict to the *dârulqurrâ* built in *Elazığ/Palu* district, which included the appointment of *Sayyid Hâmid* and the provision of the necessary food for the maintenance of the institution. This edict consists of two varaks. In the first varak, Sultan *Mustafa 3* informed *Naibi Mevlana Muhyiddin* who is the *Kadi* (Muslim judge) of *Palu* with the edict about *Sayyid Hâmid bin Abdulfettâh* with his authorization and privilege. The second varak is the command of the Sultan to the governor of *Diyarbakır* and the *Kadi* of *Amid* with the title of "Mucibince *Ferman-i Âli*" (in compliance with supreme edict) on the provision of the *dârulqurrâ*, the appointment of *Sayyid Hâmid* as the chief professor and so on. It is revealed that the Sultan *Mustafa 3* praised *al-Paluvî* in this edict and gave him authority and privileges because he addressed him with the titles of *sayyid* (descend from the Prophet Muhammad (saw)), *kudvetü'l-ulamâ* (the leader of the scholars) and *şeyhulqurrâ* (chief of qiraah science).

It is clearly understood from the Sultan's edict that *Sayyid Hâmid* was from *Palu* residents and from a well-known family and lived in *Palu*. *Sayyid Hâmid* received the title of *şeyhulqurrâ* after writing *Zübdetü'l-İrfân*. *Dârulqurrâ* was built in *Palu* in

accordance with the title of şeyhulqurrâ and Paluvî was de facto head of this institution. Thus, the author, who completed his education life in Amasya, continued his scientific activities in Elazığ/Palu from then. Therefore, there is no information about where he lived and died. According to the information in the Sultan's certificate dated 1181, it was understood that Hâmid bin Abdulfettâh had given education in the dârulqurrâ built in Elazığ/Palu since 1179 and was appointed as the chief professor by the Sultan Mustafa 3 in 1181. The information that the education was de facto done in this dârulqurrâ corresponds to the time six years after Sayyid Hâmid wrote Zübde in Tokat. During this six-year period, Sayyid Hâmid, who came to Elazığ from Tokat, built the Dârulqurrâ there with the undertaking of Sayyid Mustafa bin Sayyid Abdalbâkî, one of Palu's prominent residents, and started education there. It is understood that Sayyid Hâmid teaches both tafsir (detailed meaning of the Qur'an) and qıraat-i seb'â and âsher (seven and ten famous accepted qıraats by Islamic authorities) in this dârulqurrâ.

According to what is understood from the Harput records dated 1181, it is revealed that Hâmid bin Abd al-Fattah continued his scientific activities in Elazığ/Palu after Tokat and went to Diyarbakır from time to time for book press. A foundation was established there for this dârulqurrâ established in Elazığ / Palu. For the maintenance and subsistence of this foundation, the head professor has been allocated twenty four Ottoman coins per day, including the transfer of financial resources, Diyarbakır Sancak, Hani District, wheat prize tax. According to the expressions highlighted in the document, it is understood that he was both a scientific person who was respectfully remembered by the people of the region and a person who had an office and position holder in the eyes of Sultan.

We should state that the author's name is Hâmid, although his nickname is Paluvî, he is famously known by some as Abd al-Fattah. However, Abd al-Fattah is the name of his father and was not referred to by this name either. As a result, there are many biographical works about Sayyid Hâmid's life and book, written in different countries and introducing himself and his book. However, in the article, important information about the owner of Zübdetü'l-İrfân is presented that is not found in dozens of books. This study, which offers new information about Sayyid Hâmid and his educational activities, can contribute to the scientific life.

GİRİŞ

Osmanlı döneminde kırâat-ı seb'â ve âşere eğitiminin verildiği dârulkurrâlar, muallimhâne, mekteb gibi farklı isimler adı altında Anadolu'nun birçok yerinde bulunmaktaydı.¹ Dârulkurrâ ismiyle ön plana çıkan ilk yapılar, Trabzon'daki Fatih Dârulkurrâsı ile Amasya'daki Abdullah Paşa ve Hatuniyye dârulkurrâlarıdır.² Makalede konu edindiğimiz Seyyid Hâmid b. Abdulfettâh; âşere-takrîb eğitimini Tokat'ta tamamlamış ve kırâat alanında adından söz ettirecek *Zübdetü'l-irfân* adlı ihtisas kitabını yazmıştır. Müellif, eserinde Muhammed Emin et-Tokâdî'nin yanında okuduğunu ve eserini orada yazdığını belirtmiştir.³ Müellif hakkında bilginiz bununla sınırlıdır. Dolayısıyla Tokat Hatuniyye Dârulkurrâsı'ndan mucaz olan Seyyid Hâmid'in bundan sonraki hayatıyla ilgili fazla bilgi bulunmamaktadır.

Harput Şer'iyye Sicilleri envanter no: 38244-V, Varak 25-26'da bulunan yeni resmi bilgiler neticesinde müellifin şeyhülkurrâ unvanını aldıktan sonraki ilmî hayatıyla ilgili yeterli bilgiye ulaşabildik. Bu belgeden açıkça anlaşılmaktadır ki, bu dârulkurrâlardan biri de Elazığ/Palu ilçesinde kurulmuştur. Belgede, bu dârulkurrâda eğitimin fiili olarak yapıldığı bilgisi, Seyyid Hâmid'in kitabını Tokat'ta yazdıktan (1173) altı yıl sonraki zamana (1179) denk gelmektedir.

¹ M. Baha Tanman, "Dârülkurrâ", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1993), 8/545.

² Tanman "Dârülkurrâ" 8/545; Ahmet Gökdemir, "Osmanlı Kur'ân Eğitim Merkezleri: Dârülkurrâlar ve Sibyan Mektepleri", *Edebali İslamiyat Dergisi*, 1/2 (2017), 43-61, 52-53.

³ Mustafa Atilla Akdemir, *Hâmid b. Abdulfettâh el-Paluvî'nin Hayatı, İlmî Şahsiyeti, Eserleri ve Zübdetü'l-irfân Adlı Eserinin Metodolojik Tanıtımı ve Tahkiki*, (İstanbul: T.C. Yükseköğretim Kurulu Dokümantasyon Merkezi, 1999), 44; Abdulhamid Pehlivan, "Hâmid b. Abdul Fettah El-Paluvî'nin Hayatı, Zübdetü'l-İrfân Adlı Eseri ve Kırâat İlmîndeki Yeri", *Uluslararası Harput'a Değer Katan Şahsiyetler Sempozyumu*, (14-16 Mayıs 2015), (Elazığ: Harput Uygulama ve Araştırma Merkezi, 2015), 59-84, 73.

Bu altı yıllık zaman sürecinde Tokat'tan Elazığ'a gelen Seyyid Hâmid, Palu'nun önde gelen sakinlerinden Seyyid Mustafa'nın inşa masraflarını üstlenmesiyle orada dârulkurrâyı inşa etmiş ve eğitime başlamıştır. Seyyid Hâmid, bu dârulkurrâda hem Kur'ân eğitimi hem de kırâat-ı seb'â ve âşereyi okutmuştur.

Dârulkurrânın diğer müderrisleri hakkında bilginiz olmamakla beraber kendisi baş müderris olarak görev yapmıştır; ancak bizzat Padişah tarafından onun baş müderris olarak atanmasından bu dârulkurrâda birçok müderrisin de ders verdiği anlaşılmaktadır. Belgede dârulkurrâda hem kırâat-ı seb'â ve âşere hem de 'ulûmu'l-Kur'ân eğitiminin verildiğinin vurgulanması, burada çok boyutlu ihtisas düzeyinde bir eğitimin varlığını göstermektedir.⁴ Padişah 3. Mustafa'nın bölge idarecilerine gönderdiği beratta, el-Paluvî'nin verdiği eğitimle ilgili geçen bilgiler ışığında Palu'da verilen eğitimin devlet bazında ihtisas boyutlu olduğu anlaşılmaktadır. Bu durum, Osmanlı döneminde kırâat-ı seb'â ve âşere eğitiminin Anadolu'da çok yaygın olduğunu göstermektedir. Padişah beratında geçen bu ifadelerden anlaşıldığı gibi "*Talabe-i ta'lîmi 'ûlum-i Kur'ân-ı Âzimü's-Şân ve ta'lîmu vücûh-u seb'â ve âşere etmek için...*" sık sık kırâat-ı seb'â ile âşere vurgusu yapılmaktadır.⁵ Arşivlerde Padişah'ın fermanıyla gelen resmî yazışmalarda Palu'da kırâat-ı seb'a ve âşere eğitimini iki yıldır veren Seyyid Hâmid el-Paluvî'ye ta'âmül gereği baş müderris olması hususunda izin ve atama beratı verilmiştir. Bu izin ve berata rağmen vazife karşılığını almada yaşadığı mağduriyet üzerine Paluvî; Padişaha arz-ı hâlde bulunmuştur. Bunun üzerine Padişah, yerel ve bölge idarecilerinden Seyyid Hâmid'in atama ve berat fermanına harfiyen uymalarını fermân-ı hümâyûn ile istemiştir. Bu çalışmanın örgüsü; arşivlerde geçen bu bilgiler muvacehesinde şeyhülkurrâ müderris el-Paluvî'nin verdiği eğitimin mahiyetinin anlaşılması için fermana vurgulanan kırâat-ı seb'â ve âşere mefhumuna kısaca değinerek el-Paluvî'nin hayatı, eseri ve dârulkurrâ çerçevesinde oluşturulacaktır. Ayrıca Palu'nun manevi tarihî ve vakıf kültürü de özetle tanıtılacaktır.

Kısaca makalede şu hususlar cevaplandırılacaktır:

- Seyyid Hâmid b. Abdulfettâh'ın nereli olduğu;
- Hayatının çocukluk ve yaşlılık evresini nerede geçirdiği;
- Padişah nezdindeki ilmî konumu;
- Farklı ilim dallarındaki ehliyeti;
- Kırâat ilmînde adından söz ettiren eserlerini ve bu ilmîn gelişmesi adına kurumsal faaliyetlerde bulunup bulunmadığı;

⁴ Belgede bu bağlamda geçen ifadeler: *Talabe-i tâ'lîmi 'ûlum-i Kur'ân-ı Âzimü's-Şân ve tâ'lîmu vücûh-u seb'â ve âşere etmek için; ülemâ ve sulehâdan vücûhat-u seb'â ve âşere'den mezun...* Harput Şer'iyye Sicilleri, Envanter no: 38244-5, Varak 25.

⁵ Harput Şer'iyye Sicilleri, Envanter no: 38244-5, Varak 25.

- Âşere-takrîb faaliyetleri;
- Seyyid Hâmid'in isminin Abdulfettâh olarak yanlış bilinmesi; isminin Hâmid mi Abdulfettâh mı olduğu ikilemi.

Seyyid Hâmid'in hayatı ve kitabına dair M. Atilla Akdemir'in bir doktora çalışması vardır; ayrıca farklı ülkelerde yazılmış, kendisini ve kitabını tanıtan birçok biyografik eser de bulunmaktadır. Ancak makalede *Zübdetü'l-irfân* sahibi hakkında ne doktora çalışmasında ne de onlarca kitapta bulunmayan önemli bilgiler sunulmaktadır. Seyyid Hâmid ve onun eğitim faaliyetleri hakkında yeni bilgiler sunan bu çalışma, ilim hayatına bir katkı sunabilir. Ayrıca müellifin eseri (üzerinde 1988 tarihli notlardan anlaşılmalıdır ki) İstanbul Haseki Eğitim Merkezi'nde âşere-takrîb eğitiminde ders kitabı olarak da okutulmuştur. Bu bağlamda kırâat-ı seb'â ve âşereye kısaca değinmek yerinde olacaktır.

1. KIRÂATI SEB'A VE ÂŞERE

Seyyid Hâmid; Palu'da kurulan dârulkurrâda seb'a ve âşere tarîkini okutmuştur.⁶ Bu iki kırâat tarikinden seb'a tariki, İmam Ebû Âmir'in (ö. 444) *et-Teysîr*'i ile İmam Şatîbî Kâsım b. Fîrüh'un (ö. 590/1194) *Hırzu'l-emânî*'sini ihtiva etmektedir.⁷ Bu iki eser, Yedi Kırâat imamının ve râvîlerinin vecihlerini içermektedir.⁸ Kırâat-ı âşere ise Muhammed b. el-Cezerî'nin Tahbiru't-Teysîr'i ile Durre isimli eserlerinde on kırâat imamının ve yirmi râvîsinin vecihlerini ihtiva eden okuyuş şeklidir.⁹ Seyyid Hâmid, *Zübdetü'l-irfân*'da özellikle İmam Şatîbî'nin *Hırzu'l-emânî* ve İmam Cezerî'nin (ö. 833) "*Durre*" isimli eserlerini esas alarak seb'a ve âşere tariklerini bir araya getirmiştir.¹⁰

1.1. Kırâatı Seb'â

Hicrî birinci asrın sonlarından başlamak üzere muttasıl-sahih rivâyetleri ve güvenilir kârihlerin okuyuşlarını esas alan farklı kırâat tasnifleri yapılmıştır. Bu ilmî yoğunlaşma, daha çok Hz. Osman'ın istinsah ettiği mushafın, gönderildiği merkezlerde olmuştur.¹¹ Kırâat ilmîne dair te'lif edilen eserlerde, güvenilir kırâatların otuzu aştığını görmekteyiz. Ebû

⁶ Harput Şer'iyye Sicilleri, Envanter no: 38244-5, Varak 25.

⁷ Yavuz Fırat, "Kırâat İlmî ve Tarikler", İlahiyat Fakültesi Dergisi, 13/2 (2011), 37-55, 43; Ahmet Gökdemir, "Osmanlı Kırâat Eğitiminde Tarikler, Meslekler ve Mesleklerin Temel Eserleri", FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi, 13/1 (2019), 90-124, 96.

⁸ Mustafa Yıldırım, *Kırâat İlmîne Giriş*, (İzmir: Tibyan Yayıncılık, 2013), 21.

⁹ Yıldırım, *Kırâat İlmîne Giriş*, 20.

¹⁰ Akdemir, *Hâmid, Zübdetü'l-irfân*, 393.

¹¹ Osman Bayraktutan, "Kırâatlerin Sınırlandırılması Meselesi", İğdır Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi 11/1 (2018), 121-144, 131.

Ubeyd Kasım b. Sellâm, *el-Kırâat* adlı eseri, otuz iki kırâatı içermiştir.¹² Ahmed b. Cübeyr (ö. 258) *Kitâbü'l-Hamse* adlı eserinde her merkezden bir kırâatı seçerek beş kırâatı cem etmiştir. İsmâil b. İshâk (ö. 282/895), *Kitâbü'l-Kırâat* adlı eserinde ise yedi kırâat imamının da içinde olduğu yirmi imamın kıratını toplamıştır. Taberî yirmiden fazla kırâat imamının okuyuşunu *el-Camî* adlı eserinde bir araya getirmiştir.¹³

Ebû Bekir b. Mücâhid'e (ö. 324/936) gelinceye kadar bu minval üzere her âlim kendi içtihadı nispetinde kırâatları farklı sayılarla sınırlandırmıştır. Kırâatları yedi ile sınırlandırma düşüncesi ilk olarak İbn Mücâhid tarafından yapıldığı anlaşılmaktadır. Nitekim *Kitâbu's-Seb'a* isimli eserinde meşhur yedi kırâat imamının (Nâfi', İbn Kesîr, Ebû Amr, İbn Amr, Âsım, Hamza ve Kisaî') okuyuşlarını bir araya getirmiş ve hem kırâatları sınırlandırmasının sebebinin hem de makbul kırâatın şartlarını açıklamıştır.¹⁴ Birçok âlim İbn Mücâhid'in yedi sınırlaması üzerine kitap telif etmiştir. Mekkî b. Ebû Tâlib (ö. 437/1045), *et-Tebşıra fi'l-kırâ'âti's-seb'*;¹⁵ Osman b. Said ed-Dânî (ö. 444/1053), *Câmiu'l-beyân fi'l-Kırââti's-seb'* ve *et-Teyşîr fi'l-Kırâati's-seb'*; adlı eserleri kaleme almışlardır. Kâsım b. Fîrruh eş-Şatîbî de, ed-Dânî'nin, *et-Teyşîr* adı kitabını *Hirzü'l-emânî ve vehû'î-tehânî fi'l-kırâati's-seb'i' li's-sebi'l-mesânî* ismiyle manzum şekline çevirmiştir. *Hirzu'l-emânî* üzerine de birçok şerh yazılmıştır. Birkaçı şunlardır: Muhammed Şu'le'nin (ö. 656/1258) *Kenzü'l-me'ânî fi şerhi Hirzi'l-emânî*; Ebû Şâme'nin (ö. 665/1267), *İbrâzü'l-me'ânî min Hirzi'l-emânî* ve İbnü'l-Kâsîh'in (ö. 801/1399) *Sirâcü'l-kâri'i'l-mübtedî* adlı eserleridir.

1.2. Kırâat-i Âşere

İbn Mücâhid'in eserinde kırâatleri yedi ile sınırlandırılması ve sonrasında yedi kırâat üzerine birçok eserin yazılması, yedi kırâat dışında sahih kırâat yoktur gibi yanlış anlaşılmaya sebebiyet veren bir algı oluşmaya başladı. Bunun üzerine Şemsüddîn Muhammed b. Muhammed el-Cezerî (ö. 833/1429), Ebû Âmir ed-Dânî'nin "*et-Teyşîr*" adlı kitabına Ebû Ca'fer, Ya'kub ve Halefû'l-Aşîr'in kırâatlerini de ekleyerek "*Tahbîru't-Teyşîr'i*" yazmıştır. Aynı zamanda el-Cezerî'nin on kırâatı içeren iki kitabı daha vardır: Bunlardan biri; "*En-Neşr fi'l-kırâ'ati'l-'aşr*", diğeri ise *Tayyibetü'n-Neşr fi'l-kırâ'ati'l-'aşr*, *en-Neşr*'in manzum hali olarak telif

¹² Abdulhamit Birışık, *Kıraat İlmî ve Tarihi*, (Bursa: Emin Yay., 2018), 99.

¹³ Şa'ban Muhammed İsmail, *el-Medhel ilâ İlmî'l-Kırâat*, (Mekke: Mektebetu Salim, 2003), 49.

¹⁴ Muhammed İsmail, *el-Medhel*, 50.

¹⁵ İbnü'l-Cezerî, Muhammed b. Muhammed b. Ali b. Yusuf, *Neşru'l-kırâati'l-'aşr*, thk: Yymen Ruşdí Süveyd, (Beirut: Daru'l-Ğavsani, 2018), 1/274.

edilmıştır. Bu iki eser üzerine onlarca şerh yazılmıştır.¹⁶

2. EL-PALUVÎ'NİN HAYATI, ESERLERİ VE DÂRULKURRÂ

2.1. Hayatı

Seyyid Hâmid bugünkü Elazığ Palu ilçesinde doğmuştur. Eğitim dönemini Tokat'ta geçirmiştir. Hayatının çocukluk ve yaşlılık evresi ise Palu'da geçtiği için hakkında fazla bilgiye ulaşılamamıştır. Padişah nezdinde büyük bir mevkiye sahip olan Seyyid Hâmid, başta Kırâat olmak üzere birçok ilim dalında temâyüz etmiştir. Kırâat ilmînde adından söz ettiren eserini yazınca bu ilmîn gelişmesi adına kurumsal faaliyetlerde bulunmuş ve bugünkü Elazığ Palu İlçesi'nde 'âşere-takrîb dârulkurrâsını açmıştır. Seyyid Hâmid, geçmişin köklü ruhundan hareketle gelecek inşa etmenin en doğru yol ve yöntem olduğunu eserinin önsözünde ifade etmiş ve bu ilme kayıtsız kalanları kınamıştır.¹⁷ Zira geçmiş, geleceğin özüdür. Bundan ötürü geçmiş ile gelecek arasında sağlam bir bağlantı kuramayanlar, geleceklerini imar edemezler.

İsmi Hâmid, lakabı Paluvî olmasına rağmen Abdülfettâh olarak bilinmektedir. Araştırdığımız biyografik kitapların hiçbirinde Abdülfettâh ismi geçmemesine rağmen farklı çevrelerce öyle bilinmektedir. Nitekim Hilal ve Hanefiyye yayınları eserin tıpkıbasımı yapmalarına rağmen kapak ismini Abdülfettâh el-Paluvî şeklinde yazmışlardır. Aynı şekilde Diyanet İşleri Başkanlığı, "Tarihten Günümüze Kırâat İlmî" başlığı altında 16-18 Kasım 2012 İstanbul'da düzenlenen Uluslararası Kırâat Sempozyumu'nun açılış konuşmasında ismi Abdülfettâh Paluvî olarak zikredilmiştir.¹⁸ Hâlbuki Abdülfettâh onun babasıdır ve babasının ismiyle de meşhur olmuştur.

Seyyid Hâmid b. Abdülfettâh el-Paluvî, hicrî 12; miladi 18. yüzyılda yaşamış el-Paluvî lakabıyla şöhret bulmuş Osmanlı âlimlerinden biridir. Harput Şer'iyye Sicili, Envanter no: 38244-V, Varak 25 nolu sicil defterinde geçen Padişah beratında kendisinden muhakkik ulemanın önderi (Kudvetü'l-Ülemâ'l-Muhakkikin) olarak bahsedilmiştir.

Belgede ismin başında "es-Seyyid" lakabına defaatle vurgu yapılması

¹⁶ Muhammed İsmail, *el-Medhel*, 55.

¹⁷ Akdemir, *Zübdetü'l-irfân*, 81.

¹⁸ 2012 yılında Diyanet İşleri eski Başkanı Prof. Dr. Mehmet Görmez'in yaptığı açılış konuşmasının satır aralarında Zübdetü'l-irfân Müellifi Abdülfettâh Paluvî'yi... minnetle yâd ediyoruz şeklinde bir cümle bulunmaktadır. İslâm Medeniyeti'nde, birçok ilim dalında ön plana çıkan şahsiyetlerin isimlerini yaşatmak adına isimleri sınıflara verilmektedir. Bu itibarla Harput Eğitim Merkezi'nde açılan sınıfa "Abdülfettâh el-Paluvî Sınıfı" adıyla babasının ismi verilmiştir; ancak kastedilen Zübde sahibi Hâmid b. Abdülfettâh el-Paluvî'dir.

ehl-i beyt'ten geldiği ve “İbnü'l-Hac Abdulfettâh” hitabıyla babasının bölgede “Hacı” unvanıyla tanınan ve “Zîde ilmuhu” kaydıyla babasının ilim ehli olduğu anlaşılmaktadır.¹⁹ 1915 yılında İstanbul'da *Osmanlı Müellifleri* adlı eserini telif eden Mehmet Tâhir Efendi, Paluvî hakkında şu bilgileri kaydetmiştir: “*Diyarbakir vilâyetine bağlı (Palu) kasabalı Hâmid ibni el-Hac Abdülfettah Efendinin de Kırâat ilmînden “Zübdetü'l- İrfân” isminde Arapça matbu bir eseri vardır.*”²⁰ Bu eserde geçen bilgiler bağlamında Seyyid Hâmid'in Palulu olduğu sarahaten vurgulanmıştır. Ulaştığımız belgedeki resmi kayıtlarda Seyyid Hâmid'in Tokat'ta eğitim dönemini tamamladıktan sonraki ilmî hayatını Palu'da sürdürdüğü anlaşılmaktadır. Hakkında fazla bilgi olmamasının temel sebebi de eğitim hayatından önce ve sonraki hayat devresini Palu'da geçirmesidir. Bu yüzden eseri tanınmış ama hayatı hakkında fazla bilgi aktarılmamıştır.

Teracim kitaplarında adına özel başlık açılmış ve Paluvî'nin ilmî kişiliği hakkında “en-Nahvî, el-luğevî, el-müfessir, el-mukri’, alimun bi'l-kırâat, min füdala-i Rûm” (Rum diyarının seçkinlerinden) şeklinde unvanlar geçmektedir.²¹ Seyyid Hâmid, birçok alanda temâyüz etmiş Tokat Müftüsü M. Emin Efendi'nin yanında tahsilini tamamlamıştır. Kendisi de sadece Kırâat alanında değil; nahiv, tefsir gibi alanlarda da ön plana çıkmıştır. Nitekim belgedeki bu ifadeden *-talabe-i tâ'limi ulum-i Kur'ân-ı Âzim'üŝ-Şân ve tâ'limu kırâat-ı seb'â ve âşere etmek için-* anlaşıldığı üzere Seyyid Hâmid b. Abdulfettâh, dâru'l-kurrâda hem Kur'ân ve ulûmu'l-Kur'ân dersleri hem de vücûh-u seb'â ve âşere eğitimi vermiştir.

Seyyid Hâmid, âşere-takrîb eğitimini, Hâtuniye Medresesi'nde birçok alanda temeyyüz etmiş Muhammed Emin Efendi'den; o da Yusuf Efendizade'den almıştır.²² el-Paluvî, âşere-takrîb tariklerini okuyup icazetini aldıktan sonra eserini kaleme almıştır.²³ Paluvî, eserini yazdıktan sonra Tokat'ta kalmadığı anlaşılmaktadır. Belgede; vücûh-u seb'â ve âşere talimi veren şeyhülkurrâ unvanıyla anılan Seyyid Hâmid el-Paluvî'nin günlük hizmet karşılığı yirmi dört akçe olarak belirlenmiştir. Ayrıca belgede Padişah onu; yöre ahalisinin medarı iftihar, ulemâ ve sülâhâdan

¹⁹ Harput Şer'iyeye Sicilleri, Varak 25.

²⁰ Mehmet Tâhir Efendi, 1915 yılında İstanbul'da telif ettiği bu eserinde Osmanlı döneminde farklı ilim dalında eser veren müellifleri ele almaktadır. Bursalı Mehmet Tâhir Efendi, *Osmanlı Müellifleri*, Haz: A Fikri Yavuz, İsmail Özen, (İstanbul: Meral Yay. ts.), 1/400.

²¹ Velid b. Ahmed el-Hüseyn Ebû Abdillah ez-Zübeyrî v.d., *el-Mevsû atü'l-müeyyessere fi meracimi'l-eimmeti'l-tefsir ve'l-ikrâ ve'n-nahvî ve'l-lüga*, (Medine: Silsiletu İsdara, 2003), 1/636; Zirikli, Hayruddin b. Mahmud b. Ahmed b. Ali b. Fâris, *el-A'lâm kamusi'l-terâcim*, (Beyrut: Daru'l-İlm, 2002), 2/163; Ali Rıza Karabulut, Ahmet Turan Karabulut, *Mu'cemu'l-Tarihü'l-Türasi'l-İslamî fi Mektebâti'l-Alemi'l-Mahtûtât ve'l-Metbûat*, (Kayseri: Daru'l-Akabe, 2015), 1/796.

²² Akdemir, *Zübdetü'l-irfân*, 44.

²³ Akdemir, *Zübdetü'l-irfân*, 43, 486.

olan ve vücûhat-i seb'a ve âşere icazetli olan şeyhu'l-kurrâ olarak taltif etmiştir.

Paluvî, Zübde'yi Tokat'ta 1173 yılında tamamlamıştır.²⁴ Hicrî 1183'te tashih ederek Diyarbakır'da tekrar baskıya vermiştir.²⁵ Elde ettiğimiz resmi bilgiler, onun bundan sonraki hayatının seyriyle ilgili tatmin edici bir bilgi sunmaktadır. Osmanlı Padişahı 3. Mustafa'nın bölgenin idarecilerine gönderdiği 1181 tarihli belgede Paluvî'nin bir fiil Palu'da kurulmuş dârulkurrâda eğitim verdiği anlaşılmaktadır. Bu belgede geçen bilgilere göre Padişah, Palu sakinlerinden olan Seyyid Mustafa'nın yeni yaptırdığı anlaşılan dârulkurrâda görev yapan Hâmid b. Abdulfettâh el-Paluvî'den övgüyle (Şeyhülkurrâ, zîde ilmuhu) bahsetmiş ve bu dârulkurrâyı baş müderris olarak atamıştır.

Bu belgede bu resmi görev kendisine tevdi edilmeden iki yıl fiili olarak Palu'nun Zeve Mahallesi'nde kurulan dârulkurrâda eğitim verdiği Padişah tarafından vurgulanmıştır. 1173 tarihinde adından söz ettirecek Zübde'yi yazmakla bu ilmîn zirvesine ulaşmış ve Reisu'l-Kurra unvanını almıştır. Resmi belgede 1179 senesinde Palu'da eğitim verdiği anlaşılan Seyyid Hâmid hakkında bu bilgiden yola çıkarak denilebilir ki Tokat'ta eserini tamamladıktan sonra doğrudan Palu'ya gelmiş ve bu dârulkurrâyı Seyyid Mustafa'nın masrafları üstlenmesiyle altı yıllık bir süre zarfında tamamlamış ve burada eğitim vermeye başlamıştır.

Paluvî'nin hicrî 1173 yılında Tokat'ta tamamladığı eseriyle padişah fermanı arasında sekiz yıl bulunmaktadır. Ayrıca bu fermanın iki yıl önce Reisu'l-Kurra Seyyid Hâmid'in Palu'da ilm-i kırâat derslerini verdiği anlaşılmaktadır. 1173-1179 tarihleri arasında Palu'da olduğu ve dârulkurrânın inşası için uğraştığı anlaşılmaktadır. Bu kısa sürede Palu halkının desteğini alarak dârulkurrâyı inşa ettirmesi onun Palu'da çok iyi tanındığını ve Palu halkının teveccühüne mazhar olduğunu göstermektedir.

Padişah 3. Mustafa'nın "Pau kasabası'ndan Şeyh Hâmid Efendi'nin Beratı"²⁶ başlığıyla Hâmid b. Abdulfettâh ve Kırâat kurumunun işleyişi hakkındaki beratı, ekler bölümünde verilmiştir.

2.2. Eserleri

Müellifin *Zübdetü'l-irfân* adlı eseri yurt içinde ve yurt dışında yazılmış birçok eserde konu edinmiştir. Misal olarak Bursalı Mehmet Tahir Efendi

²⁴ Akdemir, *Zübdetü'l-irfân*, 486.

²⁵ Akdemir, *Zübdetü'l-irfân*, 487.

²⁶ Berat: kişi veya kişilere yetki ve imtiyaz sağlayan, uyulması zorunlu olan ve resmi tuğra taşıyan Padişahın buyruğudur. Bu madde ile ilgili bk. Nejdî Gök, "Osmanlı Beratları Kapsamında Kudüs'teki Gayr-i Müslimlere Verilen Ahidnameler ve Diplomatika Açısından Özellikleri", *Osmanlı'dan Günümüze Filistin Sempozyumu*, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2013), 85.

(ö. 1920), *Osmanlı Müellifleri*; Riyad'da yayınlanan 25 ciltlik ansiklopedi olan *Hizânetü'l-türâs, fihristi mahtûtat*; İsmail Paşa el-Bağdadî (ö. 1920), *İzâhu'l-meknûn fi'z-zeyli 'alâ Keşfi'z-zunûn an esâmi'l-kütüb ve'l-fünûn ve Hediyetü'l-'ârifin esmâ'ü'l-mü'ellifin*; Hayruddin b. Mahmud b. Ahmed b. Ali b. Fâris ez-Ziriklî (ö. 1976), *el-A'lâm kamusi't-terâcim*; Velid b. Ahmed el-Hüseyn Ebû Abdillâh ez-Zübeyrî v.dğr., *el-Mevsûatü'l-müeyyere fi teracimi'l-eimmeti't-tefsir ve'l-ikrâ ve'n-nahvî ve'l-Lüga*, adlı kitaplarda adına başlık açılarak kendisi ve eseri hakkında bilgi verilmiştir.

Mustafa Atilla Akdemir de doktora çalışmasında Paluvî'nin üç eserinin tanıtımını yapmaktadır. Bunlar:

2.2.1. Tuhfetu'l-cevab bi'l-mekâlet's-sevâb

18 varaklık bu eseri Diyarbakır'da bir ilmî şahsiyetin evinde misafirken kaleme almıştır. Bu kitabın kaleme alınmasının sebebi az da olsa halen devam eden sadece Kırâatı Seb'â'nın mütevatir oluşu düşüncesini düzeltmeye yönelik olmuştur. O bu kitabında Kırâat-ı Âşere'nin de Kırâat-ı Seb'â gibi mütevatir şartlarını taşıdığını dile getirmiştir.²⁷

Müellifin bu varakları yazarken Diyarbakır'da misafir statüsünde olduğundan anlaşılmaktadır ki Müellif Tokat'tan sonra Palu'ya yerleşmiş ve zaman zaman Diyarbakır'a uğramıştır. Zira Padişah fermanından açıkça anlaşıldığı gibi bu tarihlerde Palu'da bulunmaktadır.

2.2.2. Muhtasar fi Kırâati's-Sitte

Kırâat ilmünde şeyhülkurrâ unvanına sahip Hâmid el-Paluvî, ilmî yetkinliğini bu kitabına da yansıtmıştır. O, bu kitabında kırâat-ı seb'â dışında altı sahih kırâatı konu edinmiştir. Bu eserin varlığını *Tuhfetu'l-Cevap*'ta ona yapılan atıftan anlamaktayız. Fakat eserin nerede olduğuna dair bir bilgiye şuana kadar ulaşamamıştır.²⁸

2.2.3. Zübdetü'l-irfân fi Vücûhi'l-Kur'ân²⁹

Paluvî, *Zübde*'yi³⁰ Tokat'ta Hatuniye medresesinde 1173 yılında

²⁷ Akdemir, *Zübdetü'l-irfân*, 44-45.

²⁸ Akdemir, *Zübdetü'l-irfân*, 45.

²⁹ İlim dünyasında çok meşhur olan bu eser bazen “Zübdetü'l-irfân fi Tecvîdi'l-Kur'ân” şeklinde farklı isimde zikredilmiştir. İsmail Paşa b. Muhammed Emin b. Mîr Selim el-Bâbânî el-Bağdadî, *İzâhu'l-meknûn fi'z-zeyli 'alâ Keşfi'z-zunûn an esâmi'l-kütüb ve'l-fünûn*, (Beyrut: Daru İhyai't-Türâsi'l-Arabî, ts.), 1/611. Aynı müellif, *Hediyetü'l-Arifin* adlı kitabında Paluvî'nin vefat tarihini (1152) de yanlış vermektedir. Hâlbuki Paluvî, bu tarihten sonra yaklaşık kırk yıl daha yaşamıştır. Bağdadî, *Hediyetü'l-'ârifin, esmâ'ü'l-mü'ellifin*, 2 cilt. (Beyrut: Daru İhyai't-Türâsi'l-Arabî, 1951), 1/172.

³⁰ Bu eseri Muhammed Emin Abdullah Efendizade, “*Umdetü'l-Hullân fi İdâhi Zübde-*

tamamlamıştır. Paluvî Zübdeyi hicrî 1183'te tashih ederek Diyarbakır'da tekrar baskıya vermiştir. Muhammed Emin Efendi'nin *Umdetü'l-Hullân* isimli eseri, Zübde'nin en önemli şerhidir.

Paluvî bu eserin başında rumuzları vermiş, istiâze ve besmele vecihleriyle eserine giriş yapmıştır. Ardından Fatiha sûresinden başlamak üzere kırâat vecihlerini sûre sûre ilmî ehliyetini gösterir şekilde izah etmiştir. Bu vecihleri aktarırken o anda geçen kırâatla ilgili kavramları da açıklamıştır. Paluvî, yedi kırâat imamları için İmam Şâtibi'nin *Hirzu'l-emânî* ve üç kırâat imamı için de *Füyûdu'l-İtkan* adlı eserlerde geçen rumuzları tercih etmiştir.³¹ Vakıf-ibtida konusunda da Muhammed b. Tayfûr'un (ö. 560/1165) yöntemini esas almıştır. Misal olarak Fatiha Sûresi'ni ele alış üslubunu analiz edelim:

Müellif, *Babu Ümmi'l-Kur'ân* şeklinde ana başlığı açtıktan sonra (مالك) kelimesinin okunuşu hususunda sahih kırâatları, rumuz kullanarak aktarmıştır. Altı imamın bu kelimeyi Elif'siz (ملك) şeklinde okuduğunu, rumuzlarını (ج، ف، ك، د، ح، أ) göstererek açıklamıştır. Bunlardan (أ) Nafi'nin, (د) İbn Kesîr'in, (ح) Ebû Âmir'in, (ك) İbn Amir'in, (ف) Hamza'nın ve (ج) de Ebû Ca'fer'in rumuzudur. Salih b. Ziyâd es-Sûsi'nin de (ى) üçüncü ve dördüncü âyetlerindeki mim harflerini idğâm ederek okuduğunu sadece rumuzu göstererek aktarmaktadır. İki (الصراط) kelimesini de (السرط) şeklinde kırâat eden İmam İbn Kesîr'in râvîsi Künbül lakabıyla meşhur olan Muhammed b. Abdurrahman el-Mekkî (ز) ve İmam Ya'kub'un râvîsi olan Ruveys lakabıyla meşhur olmuş Muhammed b. Mütevekkil el-Basrî (يس) olduğunu rumuzlarını kullanarak açıklamıştır. Ayrıca bu iki kelimenin (ص) harfinde Kur'ân'ın tüm yerlerinde marife olsun nekre olsun işmâm ile okuyan İmam Hamza'nın râvîsi Halef b. Hişâm'ı (ض) rumuzuyla göstermiştir. Marife olan birinci kelime yalnız işmam olacağını söyleyen İmam Hamza'nın ikinci râvîsi Hallâd'ı da (ق) rumuzuyla göstermiştir. Halef ve Hallâd'ın kastettiği işmam'ın ne olduğunu beyan etmek için işmam faslını açmakta ve bu konu hakkında bilgi vermektedir.³² Kitabın işlenişine ilgili şu hususu ifade edebiliriz ki müellif kırâat farklılıklarını izah ederken geçen usul kavramlarını da açıklamış, tecvid ilmiyle ilgili özlü bilgileri, kırâat imamlarının okuyuşları sadedinde veciz bir şekilde işlemiştir.³³

tü'l-irfân" ismiyle şerh etmiştir. *Hizânetü't-türâs, fihristi mahtutat*, (Riyad: Merkez Meliki Faysal, ts.), 101/437.

³¹ Akdemir, *Zübdetü'l-irfân*, 84.

³² Hâmid b. Abdulfettâh el-Paluvî, *Zübdetü'l-irfân*, (İstanbul: Hilal Yayınları, ts), 7-8.

³³ Kitabın içeriği için bk. Halil İbrahim, *Zübdetü'l-irfân fî Vucûhi'l-Kur'ân*, (Konya: Haciveviszade İlim ve Kültür Vakfı, 2020).

2.2.3.1. Zübde'nin Kırâat Eğitim Tarihindeki Önemi

Zübdetü'l-irfân, yazıldığından bu yana Kırâat ilmînde başucu kitabı olarak yer edinmektedir. *Zübde*, İstanbul'da basımı yapılan ilk kırâat kitabı olma özelliğini taşımaktadır. İstanbul'da basımı yapılan ikinci kitap ise yine *Zübde*'nin şerhi olan Mehmed Emîn Efendi'nin kaleme aldığı *Umdetü'l-Hullân fi İzâh-ı Zübdetü'l-İrfân* adlı kitaptır.³⁴ Osmanlı Dönemi'nde Daru'l-Hilafeti'l-Aliye, Ali Rıza Efendi ve Arif Efendi matbaalarında dört farklı baskısı yapılmıştır.³⁵ Türkiye Cumhuriyeti döneminde ise Hilal (1969) ve Hanefiyye Yayınları eserin tıpkıbasımını yapmışlardır. Mustafa Atilla Akdemir, doktora çalışması olarak eserin tanıtımı ve tahkikini yapmıştır. Son olarak Halil İbrahim Ören tarafından neşr edilen *Zübdetü'l-İrfân* kitabı, Hacıvevizade İlim ve Kültür Vakfı tarafından 2020 yılında basımı yapılmıştır.

Diyanet İşleri Başkanlığı Kırâat merkezlerinde *Zübdetü'l-İrfân* ve şerhi *Umdetü'l-Hullân*, 1976 yılında bu yana ders kitabı olarak okutmaktadır. Bu iki kitap kırâat eğitiminde temel başvuru kaynağı olmuştur. Bu özelliğini halen korumaktadır. 2014 yılında düzenlenen Kırâat (Âşere-Takrîb) Eğitim Programı ders müfredatında *Zübdetü'l-İrfân* ve şerhi *Umdetü'l-Hullân*, kırâat çözümlenmeleri başlığı altında kaynak kitap olarak belirlenmiştir.³⁶ Kırâat farklılıklarının çözümlenmesi ve öğreniminin daha pratik hale getirip kolaylaştırılmasında *Zübdetü'l-İrfân*, vazgeçilmez bir kaynak olarak durmaktadır. Ülkemizde Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından 1976 yılından bu yana İstanbul-Haseki Eğitim Merkezi'nde; 2009 yılından bu yana da Rize Müftü Yusuf Karali Eğitim Merkezi'nde âşere-takrîb eğitimi verilmektedir.³⁷ Diyanet İşleri Başkanlığı, otuzaltı ay süreli olan bu kursa; hafız personel arasından sınavla kursiyer seçimi yapmaktadır. Âşere-takrîb kursu açıldığından beri *Zübdetü'l-irfân*, takip edilen temel kaynaklar arasında yer almaktadır.³⁸

2.3. Dârulkurrâ

Palu kasabasındaki dârulkurrânın varlığı, eğitimi ve işleyişiyle ilgili

³⁴ Recep Akakuş, "Kıraat İlmînde İcazet Geleneği, Reisü'l-Kurra Makamının Kurum-sallaşması ve İşlevi", *Tarihten Günümüze Kıraat İlmî Sempozyumu* (İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2012), 529.

³⁵ Akdemir, *Zübdetü'l-irfân*, 81.

³⁶ Eğitim Hizmetleri Genel Müdürlüğü (Program Geliştirme Daire Başkanlığı) Kırâat (Âşere-Takrîb) Eğitim Programı, (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı 2014), 12.

³⁷ Ulvi Ata, *Diyanet İşleri Başkanlığı Hizmet İçi Eğitim Kurslarında Kıraat Eğitimi, Tarihten Günümüze Kıraat İlmî Sempozyumu* (İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2012), 482.

³⁸ Yaşar Akaslan, "Türkiye'de Kıraat İlmî Eğitim-Öğretimi", *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi* 22/2 (2018), 1081-1107, 1103.

Harput Şer'iyye Sicili, envanter no: 38244-V, Varak 25-26, sicil defterinde Padişah 3. Mustafa Beratı³⁹ mevcuttur. Belgede açıkça görülen odur ki dârulkurrâyı inşa eden sâhibu'l-hayrât, Palu sakinlerinden Seyyid Mustafa b. Seyyid Abdulbâkî'dir. Belgede külliyeinin işleyişi ile ilgili detaylı bilgiler verilmiştir. Beratta, Salı ve Cuma günleri dışında "ulûmü'l-Kur'ân" ve "vücûh-u seb'â ve âşere" talimi olmak üzere farklı iki alanda eğitim verilen dârulkurrâda, her türlü imkânın sunulması emri yer almaktadır.⁴⁰

Bu külliyyede, vücûh-u seb'â (yedi kırâat) ve vücûh-u âşere (on kırâat) talimi yapılması için Palu'da bir vakfiye kurulmuştur. Bu vakfiyenin idame ve iâşesi için mali kaynak aktarımı Diyarbakır Sancağı Hani Kazası, buğday öşür vergisinden olmak üzere baş müderrise günlük yirmi dört akçe vazife karşılığı tahsis edilmiştir. Belgede vurgulanan ifadelerle göre hem bölge halkının nezdinde saygıyla anılan bir ilmî şahsiyet hem de Padişah nezdinde makam ve mevki sahibi bir zat olduğu anlaşılmaktadır.⁴¹ Bu dârulkurrâda kırâat-ı seb'â ve âşere talimi veren şeyhülkurrâ unvanıyla anılan Hâmid el-Paluvî'nin günlük hizmet karşılığı da yirmi dört akçe olarak belirlenmiştir.⁴² Kendisinden "*Vakfiye ve yöre ahalisinin medârî iftiharı ve ulemâ ve sülâhâdan vücûhat-u seb'a ve âşere icazetli, ilim erbabının öncüsü, baş müderris Hâmid el-Paluvî'nin Padişah-ı Hakanî tarafından nasb ve tayin edilmesi uygun görülmüştür.*"⁴³ şeklinde bahsedilmiştir.

Belgede geçen bilgilere göre bu Kırâat Eğitim Merkezi'nde şeyhülkurrâ olan Hâmid el-Paluvî, Padişah beratından önce, vakfiyenin şartlarına uygun gayr-i resmi ve vazife ücreti olmaksızın iki sene bil-fiil eğitim vermiştir.⁴⁴ Belgede iki seneden beri vakfiyede baş müderrislik yapan Seyyid Hâmid'e verilen beratın teamül gereği verilmesinin belirtilmesi, bu işe namzet başka kurrâların da var olduğunu göstermektedir.

Şeyhülkurrâ Hâmid b. Abdulfettâh'ın bu tayin ve terfisi dönemin Palu Kazası kadısı naibi Mevlana Muhyiddin'e arz edilmiştir. Bu belgede Seyyid Hâmid için berat olan bu tayin ve terfinin Padişah'tan emir ve ferman olduğu, ilgili yetkililerden son derece bu emre riâyet ve intisap etmeleri istenmiştir. Padişah beratının verilme tarihi, hicrî 1181 senesi olduğu anlaşılmaktadır.⁴⁵ Aynı belgenin ikinci bendinde Diyarbakır valisi ve Amid kadısı'na vakfiyenin işleyişiyle ilgili bilgi verilmekte ve padişah beratına itina gösterilmesi istenmektedir.⁴⁶

³⁹ Bu belge Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Kütüphanesi'nde kayıtlıdır.

⁴⁰ Harput Şer'iyye Sicili, Envanter No: 38244-5, Varak 25.

⁴¹ Harput Şer'iyye Sicili, 1767-1774 (H. 1181-1188) Envanter No: 38244-5, Varak 25.

⁴² Harput Şer'iyye Sicili, Envanter No: 38244-5, Varak 25.

⁴³ Harput Şer'iyye Sicili, Envanter No: 38244-5, Varak 25.

⁴⁴ Harput Şer'iyye Sicili, Varak 25, Zahr.

⁴⁵ Harput Şer'iyye Sicili, Varak 25, Zahr.

⁴⁶ Harput Şer'iyye Sicili, Varak 26.

Belgede geçen bilgilere göre Padişah, hem Diyarbakır valisi ve kadısına hem de Palu kadısına Seyyid Hâmid'in maaşının ödenmesiyle ilgili resmi fermanı göndermiştir. Bu fermanla geçen berata titizlikle riâyet edilmesinin istenme sebebi; vakıf mütevellisi olan Abdullah isimli kimse Palu beylerinden Hüseyin Bey'e istinaden bir sene boyu dârulkurrânın müderrisi şeyhülkurrâ el-Paluvî'nin bir senelik ücretini ödememesi ve vakıf adına gelen geliri kendi zimmetlerine geçirmeleridir. Ayrıca vakfın gelirine hiçbir vechle kimsenin müdahale etme ve beratın aksine hareket etme olanağı yok iken bu kişilerin menfî durumu tespit edildiğinden yöre idarecilerine uyarı yapılmış ve buna hiç kimsenin müdahale yetkisinin olmadığına vurgu yapılmıştır. Bu bağlamda şu hususu ifade edebiliriz ki 3. Mustafa'nın en ücra köşedeki bir dârulkurrâya doğrudan müdahalesi, padişahın ilim irfân eğitimine ne derece önem verdiği de göstergesidir. Mesele ilim olunca Padişah, asla müsamaha göstermemiş; âşere-takrîb eğitiminin yaygınlaşması için mali imkânlar temin etmiştir. 3. Mustafa ve ailesi, Kur'ân eğitimine büyük önem vermeye bilinmektedir. Nitekim 3. Mustafa'nın kızı Şah Sultan, Kur'ân eğitimi ve öğretimine olan teveccühü bilinmektedir.⁴⁷

3. PALU

Elazığ'ın Palu İlçesi, maneviyatla özdeşleşmiş; siyasi, kültürel, içtimai ve birçok yönden ön plana çıkmış kadim bir şehirdir. Palu, müellifin yaşadığı dönemde Zeve, Çarşıbaşı ve Aşağı Mahalle olmak üzere üç semtten oluşmaktaydı. Günümüzde de önemini koruyan ve Palu'nun en önemli mahallesi olan Zeve'de 1179/1765 yılında dârulkurrâ kurulmuştur.

Palu, siyasi olarak farklı süreç ve aşamalardan geçmiştir. 16. yüzyılın başlarında Doğu Anadolu şehirleri gibi Palu da Safevîlerin eline geçmiştir.⁴⁸ Osmanlı Devleti'nde 16. yüzyılda Palu'dan hükümet olarak bahsedilmektedir.⁴⁹ Bazen sancak statüsündeyken bazen de kaza olmuştur. Salnamelerde Harput'un sınırları belirtilirken bir taraftan Palu ile sınırlandırılmıştır. Palu, Osmanlı Devleti'nin son döneminde Diyarbakır sicil defterleri⁵⁰ ve salnamelerinde Diyarbakır'a bağlı kaza olarak kaydı geçmektedir.⁵¹ Ayrıca maden-i hümayun kazaları içerisinde de adı

⁴⁷ Nebi Bozkurt, "Dârulkurrâ", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1993), 8/545.

⁴⁸ Salname-i Vilayet-i Ma'mure-i el-Aziz, Def'a, 5, (1307), 67.

⁴⁹ Mehmet Ali Ünal, "16. Yüzyılda Palu Hükümeti, 16. Yüzyılda Palu Hükümeti", *On-dokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 7/1, (2014), 241-265, 246.

⁵⁰ Davut Öz, *352 Nolu Diyarbakır Şer'îye Sicilinin Transkripsiyon ve Değerlendirilmesi Yüksek Lisans Tezi*, (h. 1136-1264/M. 1724-1848), Diyarbakır: 2013, 58.

⁵¹ Harput Şer'îyye Sicili, 1767-1774 (H. 1181-1188) Varak 25, Zahr; Salname-i Vilayet (Diyarbakır), Def'a: 20, 1323/1905, 148

geçmektedir.⁵²

Osmanlı merkezi hükümeti bazı eşkıya ve isyanların önlenmesinde Palu hükümetine emirnamelerin yazılmasından konuya baktığımızdan, Palu'nun, bölgede merkezi hükümete sadık bir beylik olduğu anlaşılmaktadır. Arşivlerde göze çarpan Palu'nun vergi tahsilatında yükümlülüğünü sürekli tam olarak yerine getirdiği anlaşılmaktadır. Kayıtlarda bu bağlamda şu ifade geçmektedir: “*Kaza-i mezbûreden zimmelerinde bir habbe baki kalmamıştır.*”⁵³

Palu'nun bölgesel önemi ve İslâmî ilimlerdeki konumu arşivlerde açıkça görülmektedir. Palu, Kırâat ilmînde öncü olduğu gibi medrese geleneğindeki ilmî tedrisatla da öne çıkmıştır. Örneğin Diyarbakır sicil defterlerinde Palu'da ikamet eden Müderris Yusuf Efendi b. Abdussamed'den “*Fahrü'l-Müderrisi'l-Kiram*”⁵⁴ ünvanı ile bahsedilmektedir. Palu geçmişten geniş bir vakıf kültürüne sahiptir. Nitekim 16. yüzyılda Palu Sancağı Yönetici olan Cemşid Bey, Palu'da kendi adına bir cami ve vakfını, külliye halinde yaptırmıştır. Cemşid bey bu külliye dışında günümüzde Alacakkaya ilçesi sınırları içinde bir menzilhâne ve tekke inşa etmiş, Diyarbakır Dağkapı Mahallesinde bir hamam yaptırıp gelirini de buraya vakfetmiştir.⁵⁵ Cemşid Bey, Harput'ta varlığı hala devam eden bir hamam da yaptırmıştır.⁵⁶ Palu aynı zamanda evlatlık vakıfları bağlamında da merkez konumda olmuştur.⁵⁷

SONUÇ

Makalede *Zübdetü'l-irfân* sahibi hakkında önemli bilgiler sunulmuştur. Seyyid Hâmid b. Abdulfettâh, âşere-takrîb eğitimini Tokat'ta tamamlamış ve ilm-i kırâatte *Zübdetü'l-irfân* adlı ihtisas kitabını orada yazmıştır. Kırâat-ı seb'â ve âşere üzerine yazdığı *Zübdetü'l-irfân* eseriyle alanda uzmanlaşıp şeyhülkurrâ unvanını almıştır. Bunlar, kitaplarda ve şu ana kadar yapılan çalışmalarda müellif ve eseri hakkında ulaşılabilen bilgilerdir. Bunlara ek olarak çalışmada hiçbir kitapta olmayan aşağıdaki hususlar tespit edilmiştir:

1181/1767 yılına ait Harput Sicilleri envantar no: 38244-V, Varak 25-26'da geçen resmî verilere göre Palu Kalesi'nin güneybatı tarafında

⁵² Fahrettin Tızlak, “18. Yüzyıl Sonu ile 19. Yüzyılın İlk Yarısında Harput Çevresinde Madencilik Faaliyetleri”, *Fırat Üniversitesi Harput Uygulama ve Araştırma Merkezi Geçmişten Geleceğe Harput Sempozyumu* (Elazığ: b.y., 2013), 353-354.

⁵³ Öz, 352 Nolu Diyarbakır Şer'îye Sicilinin Transkripsiyon ve Değerlendirilmesi, 59.

⁵⁴ Öz, 352 Nolu Diyarbakır Şer'îye Sicilinin Transkripsiyon ve Değerlendirilmesi, Hüküm,4; 66.

⁵⁵ Kürşat Çelik, “R.1284/M.1868-1869 Tarihli Muhasebe-i Evkaf-ı Hümayun Defteri'ne göre Mamuratülaziz Vakıfları”, *Vakıflar Dergisi* 40, (2013), 147. (143-162)

⁵⁶ Ünal, “16. Yüzyılda Palu Hükümeti, 16. Yüzyılda Palu Hükümeti”, 246.

⁵⁷ Çelik, “Muhasebe-i Evkaf-ı Hümayun Defteri'ne göre Mamuratülaziz Vakıfları”, 147.

Zeve Mahallesi'nde dârukkurrâ inşa edilmıştır. Bu ihtisas kurumunun inşa masraflarını Palu sakinlerinden olan sahibu'l-hayrât Seyyid Mustafa üstlenmiştir. Dârukkurrânın baş müderrisliğine Padişah fermanıyla Seyyid Hâmid el-Paluvî getirilmiştir. Bu bağlamda şu hususu ifade etmeliyiz ki, Seyyid Hâmid'in kitabını Tokat'ta yazdıktan (1173) altı yıl (1179) sonra Elazığ/Palu'da inşa edilen dârukkurrâda eğitime başlamış, iki yıl sonra da 1181'de resmi ataması gelmiştir. Böylece 1179 yılından beri Palu'da eğitim veren Paluvî, 1181 yılında Padişah 3. Mustafa tarafından baş müderris olarak atanmış ve kendisine seyyid, kudvetu'l-ülama ve şeyhülkurrâ unvanlarıyla hitap edilmiştir. Padişah Berat'ının ana başlığı ve girişinde "Palu Kasabası'ndan şeyhülkurrâ Hâmid Efendi'nin Beratı" denilmesi ile Padişah tarafından kendisine yetki ve imtiyazlar verildiğini göstermektedir.

3. Mustafa, Seyyid Hâmid'in atanması ve kurumun idamesiyle ilgili fermanı gönderdikten sonra Hâmid el-Paluvî, vakıftan sorumlu kişilerin keyfi hareketlerinden mağduriyet yaşamış ve durumu Padişaha bildirmiştir. Bunun üzerine Padişah, bölgesel ve yerel yöneticilere ikaz ve uyarı mahiyetinde "Mücibince Ferman-ı Âli" başlığıyla ikinci fermanını göndermiştir. Ayrıca şu hususa dikkat çekmemiz gerekir ki, Seyyid Hâmid b. Abdulfettâh, 1183 yılında eserinin son tashih ve tensihini Diyarbakır'da yapmıştır. Ancak kitabın tensihi için nereden Diyarbakır'a geldiğine dair bir bilgi bulunmamaktaydı. Bu belgeyle Hâmid b. Abdulfettâh'ın ilmî faaliyetlerini Tokat'tan sonra Elazığ/Palu'da sürdürdüğü ortaya çıkmaktadır. Bu itibarla Seyyid Hâmid'in, Palu'da eğitim ve öğretim faaliyetlerini devam ederken kitap basım işlemleri için dönemin ilim ve irfân merkezi olan Diyarbakır'a zaman zaman gittiği anlaşılmaktadır.

Netice itibariyle Hâmid b. Abdulfettâh'ın, padişah nezdinde övgüyle anılan itibar sahibi biri olduğu; kırâatle beraber nahiv, tefsir, tarih gibi farklı ilim dallarında temâyüz ettiği ortaya çıkmaktadır. Buna ilaveten gerek *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* "dârukkurrâ" maddesinde gerekse bu alanda yazılmış diğer kitaplarda bu bölgede faaliyet gösteren bir dârukkurrâdan söz edilmemiştir. Bu Padişah fermanıyla Elazığ/Palu İlçesi'nde hem "ulûmü'l-Kur'ân" hem de "Kırâat-ı seb'â ve âşere" eğitiminin verildiği dârukkurrânın varlığı ortaya çıkmaktadır. Öte yandan Seyyid Hâmid'in ismi, galat-ı meşhur olarak bazılarınca hâlen Abdulfettâh olarak zikredilmektedir. Nitekim Hilal ve Hanefiyye Yayınları'nda da görüldüğü gibi kitabının kapağında dahi buna dikkat edilmemiştir. Ancak Hacıveyiszade İlim ve Kültür Vakfı tarafından yayınlanan baskıda müellifin ismi doğru olarak yazılmıştır.

Tokat Hatuniye Medresesi'nden mücaz olan Seyyid Hâmid, Palulu olduğundan hocası Muhammed Emin Efendi'nin emriyle aynı usulde eğitim silsilesini Doğu'ya da taşıdığı anlaşılmaktadır. Son olarak Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Elazığ'ın tarihî şehri Harput'ta el-Paluvî anısına Kırâat

İhtisas Merkezi'ni açması tarihî misyonu ihya adına önem arz emektedir.

KAYNAKÇA

Akakuş, Recep. “Kırâat İlmînde İcazet Geleneği, Reisü'l-Kurra Makamının Kurumsallaşması ve İşlevi”. *Tarihten Günümüze Kırâat İlmî Sempozyumu*. İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2012.

Akaslan, Yaşar. “Türkiye’de Kırâat İlmî Eğitim-Öğretimi”. *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi* 22/2 (2018), 1081-1107.

Akdemir, Mustafa Atilla. *Hâmid b. Abdulfettâh el-Paluvî'nin Hayatı, İlmî Şahsiyeti, Eserleri ve Zübdetü'l-irfân Adlı Eserinin Metodolojik Tanıtımı ve Tahkiki*. İstanbul: T.C. Yükseköğretim Kurulu okümantasyon Merkezi, 1999.

Ata, Ulvi. “Diyanet İşleri Başkanlığı Hizmet içi Eğitim Kurslarında Kırâat Eğitimi”. *Tarihten Günümüze Kırâat İlmî Sempozyumu*. İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2012.

Bağdadî, İsmail Paşa b. Muhammed Emin b. Mîr Selim el-Bâbânî. *Îzâhu'l-meknûn fi'z-zeyli 'alâ Keşfi'z-zunûn an esâmi'l-kütüb ve'l-fünûn*. 2 cilt. Beyrut: Daru İhyai't-Türâsi'l-Arabî, ts.

Bağdadî, İsmail Paşa b. Muhammed Emin b. Mîr Selim el-Bâbânî. *Hedîyyetü'l-ârifîn, esmâ'ü'l-mü'ellifîn*. 2 cilt. Beyrut: Daru İhyai't-Türâsi'l-Arabî, 1951.

Bayraktutan, Osman. “Kırâatlerin Sınırlandırılması Meselesi”. *İğdir Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi* 11/1 (2018), 121-144.

Birişik, Abdulhamit. *Kırâat ilmî ve tarihi*. Bursa: Emin Yay., 2018.

Bozkurt, Nebi. “Dârülkurrâ”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 8/545. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.

Bursalı Mehmet Tahir Efendi. *Osmanlı Müellifleri*. haz. A. Fikri Yavuz-İsmail Özen. İstanbul: Meral Yay. ts.

Çelik, Kürşat. R.1284/M.1868-1869 “Tarihli Muhasebe-i Evkaf-ı Hümayun Defteri’ne göre Mamuratülaziz Vakıfları”. *Vakıflar Dergisi* 40, (2013).

Fırat, Yavuz. “Kırâat İlmî ve Tarikler”. *İlahiyat Fakültesi Dergisi* 13/2 (2011), 37-55.

Gök, Nejd. “Osmanlı Beratları Kapsamında Kudüs'teki Gayr-i Müslimlere Verilen Ahidnameler ve Diplomatika Açısından Özellikleri”. *Osmanlı'dan Günümüze Filistin Sempozyumu*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2013.

Gökdemir, Ahmet. “Osmanlı Kur'ân Eğitim Merkezleri: Dârülkurrâlar ve Sıbyan Mektepleri”. *Edebali İslamiyat Dergisi* 1/2 (2017), 43-61.

Gökdemir, Ahmet. “Osmanlı Kırâat Eğitiminde Tarikler, Meslekler ve Mesleklerin Temel Eserleri”. *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi* 13/1 (2019), 90-124.

Harput Şer’iyye Sicili, Envanter no: 38244-5, Varak 25-26

Hizânetü’t-Türâs, Fihristi Mahtutat, 125 cilt. Riyad: Merkez Meliki Faysal, ts.

İbn Cezerî, Muhammed b. Muhammed b. Ali b. Yusuf. *Neşru’l-kırâati’l-âşr.* thk: Eymen Ruşdî Süveyd. 4 cilt. Beyrut: Daru’l-Ğavsânî, 2018.

Karabulut, Ali Rıza - Karabulut, Ahmet Turan. *Mu’cemu’l-Tarihü’l-Türâsi’l-İslâmî fî Mektebâti’l-Alemi’l-Mahtûtât ve’l-Metbûat.* Kayseri: Daru’l-Akabe, 2015.

Ören, Halil İbrahim. *Zübdetü’l-irfân fî vucûhi’l-Kur’ân.* Konya: Hacıveyiszade İlim ve Kültür Vakfı, 2020.

Öz, Davut. *352 Nolu Diyarbakır Şer’iyye Sicilinin Transkripsiyon ve Değerlendirilmesi.* Yüksek Lisans Tezi, (h. 1136-1264/M. 1724-1848), Diyarbakır: 2013.

Pehlivan, Abdulhamid. “Hâmid b. Abdul Fettah El-Paluvî’nin Hayatı, Zübdetü’l-İrfân Adlı Eseri ve Kırâat İlmündeki Yeri”. *Uluslararası Harput’a Değer Katan Şahsiyetler Sempozyumu.* (14-16 Mayıs 2015). Elazığ: Harput Uygulama ve Araştırma Merkezi, 2015.

Paluvî, Hâmid b. Abdulfettâh. *Zübdetü’l-İrfân.* İstanbul: Hilal Yayınları, ts.

Salname-i Vilâyet (Diyarbakır), Def’a: 20, 1323/1905.

Salname-i Vilâyet-i Ma’mure-i el-Aziz, Def’a, 5, 1307.

Salname-i Vilâyet-i Ma’mure-i el-Aziz, Türkiye Diyanet Vakfı Kütüphanesi.

Salname-i Vilâyet-i Ma’mure-i el-Aziz, İstanbul Büyük Şehir Belediyesi, Belediye Kütüphanesi, Def’a: 9, 1325.

Şa’ban, Muhammed İsmail. *el-Medhel ilâ İlmî’l-Kırâat.* Mekke: Mektebetu Salim, 2003.

Tanman, M. Baha. “Dârülkurrâ”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi.* 8/545. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.

Tızlak, Fahrettin. “18. Yüzyıl Sonu ile 19. Yüzyılın İlk Yarısında Harput Çevresinde Madencilik Faaliyetleri”. *Fırat Üniversitesi Harput Uygulama ve Araştırma Merkezi Geçmişten Geleceğe Harput Sempozyumu.* Elazığ: b.y., 2013.

Ünal, Mehmet Ali. “16. Yüzyılda Palu Hükümeti”. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 7/1 (2014), 241-265.

Yıldırım, Mustafa. *Kırâat İlmîne Giriş*. İzmir: Tibyan Yayıncılık, 2013.

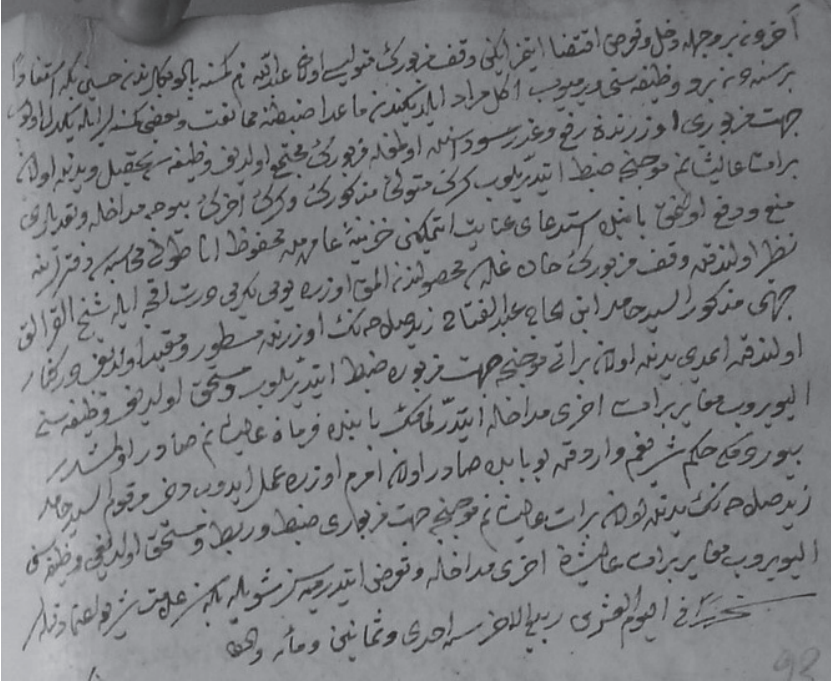
Ziriklî, Hayruddin b. Mahmud b. Ahmed b. Ali b. Fâris. *el-A'lâm kamusi 'l-terâcim*. 9 cilt. Beyrut: Daru'l-İlm, 2002.

Zübeyrî, Velid b. Ahmed el-Hüseyin Ebû Abdillâh v.d. *el-Mevsû atü'l-müeyyere fî meracimi'l-eimmeti 'l-tefsir ve'l-ikrâ ve'n-nahvî ve'l-lüga*. 2 cilt. Medine: Silsiletu İsdara, 2003.

Ek

بالحق قسمة شيخ القوام احمد اقدنيل برات

ديار بكر شيخنا غلبه بالوان قسمة سنة الف سنة على ابن السيد عبد الباقي بن محمد بن جرجي بالود خله زاوية محمد بن بابا ايد
 دار القواد يوم فلما ولوم محمود ماعلا ايامه طلبه علوم تعلم قران عظيم الف وعلم وجه سبع وعشرون
 اتمك اجون قسمة مذکورم واقع واقف مزور خان علم سنده الحق اوزره ويحيى كوتورت الف وطفه الم
 شيخ القوام ابي شرط وبقيني اتمك وواقف مزورم وجملة اهل الف فخاري علماء وصالها ووجهها سبع وعشرون
 ما دون اسيور افق توفيق رضه الف حاقان قدره العلماء المحققين السيد حامد ابن كجايه عبد الفتاح زيد علم
 جهت مزورم شرط واقف اوزره لكانه في برات متصرف اولغوي حردعا توجهه ووجهه سبع وعشرون
 برات شريف ورمك رحانه باوقافه ناسي مولانا محي الدين زيد علم عرض اتمك اما طوقه كبره فخر
 بولندوز ورفخار اولغوي حردعه توجهه وقدر برات اولغوي اوزره اعلم العلماء ويتبين افضل الفضل الميوز علي
 بالفضل شيخ الاسلام مولانا دالي الدين اولغوي فاني خصا له استرا اتمك مولانا يمت الكرامات ربه
 موجب توجهه وجملة قدر برات اولغوي زمان اولغوي حقتنه مزير عيات بارهت جهاد خاورن توروب
 بيلك يوزك فبره صفر فخر اوزر كجايه كونه بارهت خاله مورخ ورتلن روشي عياونم حردعه برات عياونم
 وروم بيوروك مزورم السيد حامد ابن كجايه عبد الفتاح زيد علم واروج وجه مشروط اوزره وقف مزورم
 شيخ القوام اوبسا واي حردتس باليك كونه صيره تعالي اولغوي يوي كوتورت الف وطفه الف وقف مزورم
 خان علم سنده متوليس اولغوي بديرة الور متصرف اولغوي مولانا يدر اعلمت من فاعلم اولغوي
 حردانه اليوم الثالث عشر من صفر سنة احدى وخمسين ومائة وثمانين
 موصيها في رمضان

Birinci belgede Padişah 3. Mustafa, Seyyid Hâmid b. Abdulfettâh'a yetki verdiğini ve imtiyaz sağladığı hususunda Palu Kadısı Naibi Mevlana Muhyiddin'e fermanını bildirmiştir. İkinci belge ise Padişah'ın, dârulkurrânın iâ'sesi, Seyyid Hâmid'in baş müderris olarak atanması vb. hususlarda *Mucibince Ferman-i Âli* başlığı ile Diyarbakır Valisi ve Amid (Diyarbakır) Kadısı'na buyruğudur.

Harpur Şer'iyye Sicilleri, Varak 25.

Palu Kasabası'ndan Şeyhülkurrâ Hâmid Efendi'nin Berati

Diyarbakır Sancağı'ndan Palu nam kasabası sükânından Seyyid Mustafa b. Seyid Abdulkakî nam sahibü'l-hayrın Palu dahilinde Zâviye (Zeve) mahlesinde bina eylediği dârulkurrâ yevmü's-sülasâ ve yevmü'l-cumâdan ma âda eyyamda *talabe-i tâ'lîmi ûlum-i Kur'ân-ı Âzîmü's-Şân ve tâ'lîmu kırâat-ı seb'â ve âşere etmek için* kasaba-i mezkurda vakî' vakfi mezbur Hanî gellesinden almak üzere yevmi yirmi dört akçe vazife ile şeyhülkurrâ ciheti şart ve tayin etmekle vakfi merkum ve cümle ahalinin iftiharı (bütün toplumun medari iftiharı) ve *ülemâ ve sulehâdan vücûhat-u seb'â ve âşere'den mezun iş bu raft' tevki' refi'uş-şen-i hakanî* (padişah nezdinde üstün makam sahibi ve değerli) *kudvet'ül-ülemâi'l-muhakkikin (muhakkik alimlerin önderi) Seyyid Hâmid b. el-Hac Abdulfettâh zîde ilmuhu* cihet-i mezbureye şart-i vakif üzere (vakfiyenin kuruluş şartları

üzerine) *iki seneden beri bi berat mutasarrif olmağın* (iki seneden beri beratsız ders verdiği) mücerreân (doğrudan ve şifahen) tevcih ve mehelle keyd ve yedine berati şerif verilmek ricasına Palu kadısı...

Mûcibince Ferman-ı Âli

Destur mükerrerem muşir-i mufehhem nizamül âlem müdebbiri... Mevlana Amed kadisi zide fadlühü tevki'î refi' humayuna vasıl olacak malum ola ki kudvet'üs-süleha-i sâlikîn Seyyid Hâmid zide salahehû divani humayunuma arz-î hâl edip Diyarbakır Sancağı'nda Palu Kasabası dâhilinde Zaviye Mahallesi'nde vaki eshabı hayrattan Seyyid Mustafa b. Seyyid Abdalbâkî'nin dârulkurrâsında Hanî (Diyarbakır İlçesi) ğellesi (öşür) mahsulundan olmak üzere yevmi yirmi dört akçe ile eyyami selâse ve Cuma'dan ma'êda sair eyyamda ba berati alişan ve ba işareti aliye şeyhulkurrâ olup hizmette bir kedru kusuru olmayıp ahirden bir vecihle dahl ve taarruz iktiza etmez iken vakfi mezburun mütevellisi olan Abdullah nam kimsene Palu Begleri'nden Hüseyin Beg'e istinaden bir seneden beri vazifesini vermeyip...

Belgenin son kısmı, Harput Şer'iyye Sicilleri, 38244-v- 26/a

Hazine-i âmiremde mahfuz Anadolu muhasebesi defterlerine nazar olundukta vakfi mezburun Han ğellesi mahsulundan olmak üzere yevmi yirmi dört akçe ile şeyhulkurrâlık ciheti mezkûr Seyid Hamit b. Hac Abdulfettâh zide salâhehûnun üzerinden mestur ve mukayyed olduğu der kenar olunduktan imdi yedinde olan berati mucibince ciheti mezbure zabt ettirilip ve mustahik olduğu vazifesini ayurup muğayyir-i berat dahi mudahhale ettirilmemek babında ferman-ı alişanım sadır olmuştur. Buyurdum ki hükmü şerifim vardıkta bu babda sadır olan emrim üzere amel edip dahi merkum es-Seyyid Hâmid- zide salahehu'nın yedinde olan berati alişanım mucibince cihet-i mezburu zabt ve rabt ve mustehik olduğu vazifesini alürüp (hak ettiği ücreti verilip) muğayiri berat-i alişan, ahiri (berati alişan sonrası kendisine) mudahhale ve taarruz ettirmeyesiz. Şöyle bilesiz, alameti şerife itimad kılasız tahriren fil yevmil îşrin Rebiülâhir sene ihda ve semanin ve miete ve elf. (1181).

